

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Криворотько Анастасії Олександрівни
«Формування гендерної вихованості учнів з порушеннями
інтелектуального розвитку середнього шкільного віку»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Імплементация гендерної складової до сучасної системи освіти в Україні, посилення національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей для усіх суб'єктів освітнього процесу є невід'ємними елементами розбудови демократичного суспільства в нашій державі із дотриманням фундаментальних принципів свободи, рівності, рівноправності і толерантності.

Стрижнем гендерного підходу в освіті є утвердження егалітарних цінностей, створення спеціального освітнього середовища з паритетними умовами для самоутвердження усіх учасників освітнього процесу, дотримання принципів гендерної рівності, уникнення будь-яких проявів упередженості та дискримінації щодо дітей, молоді, фахівців сфери освіти на підставі їх належності до певної статі (Н. Будій, Т. Говорун, А. Гончаренко, В. Власов, Г. Жирська, О. Кікінежді, Л. Ковальчук, Т. Ладиченко, Л. Магдюк та ін.

Україні важливо створити освітнє середовище, у якому здобувачі освіти матимуть рівні права та можливості у доступі до якісних освітніх послуг, вибору шляхів самореалізації без жодних обмежень за ознакою статі (І. Бех, Н. Бібік, В. Бондар, В. Гладуш І. Зязюн, В. Кремень С. Максименко, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Сухомлинська, Т. Титаренко та ін.).

Особливо важливим є питання реалізації гендерного виховання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема, – порушеннями інтелектуального розвитку. Потребують раціонального вирішення питання гендерної соціалізації учнів на основі особистісно-орієнтованого підходу, що сприятиме їхньому гендерному самовизначенню, формуванню Я-образу та знизить їхній рівень віктимності.

Отже, недостатній рівень наукової розробленості та практичної реалізації означеної проблеми зумовили вибір теми дослідження Криворотько Анастасії Олександрівни «Формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку», яке є досить актуальним для спеціальної педагогіки і психології.

Зв'язок дослідження з планами, програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за напрямом «Теоретичні і методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами», комплексних тем відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку» (ДР № 0121U108669); «Удосконалення змісту базової середньої освіти учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах НУШ» (ДР № 0124U000492). Тему дисертації «Формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку» затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол №5 від 04 липня 2022 року).

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що вперше: розроблено та обґрунтовано модель формування гендерної вихованості учнів; встановлено систему критеріїв, показників та рівнів сформованості гендерної вихованості учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку для успішної соціалізації; науково обґрунтовано та експериментально перевірено корекційно-виховну методику гендерного виховання учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку; експериментально перевірено результати проведених бесід з батьками щодо сучасного виміру гендерного виховання їхніх дітей середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Автором уточнено розуміння сутності поняття «гендерне виховання учнів із порушеннями інтелектуального розвитку»; змістовні характеристики пріоритетних напрямків гендерного виховання учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Подальшого розвитку набули наукові підходи щодо гендерного виховання учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Практичне значення наукових результатів дослідження полягає у: розробленні методики формування гендерного виховання учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку, яка може бути використана у практиці роботи спеціальних закладів загальної середньої освіти та закладів з інклюзивним навчанням. Це вагомо підвищує ефективність корекційно-виховного процесу в закладах освіти і сприяє покращенню соціалізації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Результати наукового дослідження можуть бути використані вчителями, вихователями, фахівцями, батьками, які виховують дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані під час проведення курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників СЗЗСО для методичного забезпечення їхнього кваліфікаційного рівня, з метою подальших наукових досліджень, а також для підготовки студентів закладів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Наукові положення дисертації достатньо обґрунтовано та відображено у вступі, трьох розділах, висновках до розділів та загальних висновках, додатках. Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень, застосуванням системи методів, адекватних меті, предметів та завданням дослідження, достатньою апробаційною базою дослідження різних закладів освіти.

Достовірність результатів роботи підтверджується оприлюдненням результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів, шляхом обговорення результатів дисертаційного дослідження на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Характеристика основних положень роботи. Структура та зміст дисертаційного дослідження характеризується усвідомленою системністю, виразністю та логічністю побудови матеріалу, чіткою структурою усіх складових елементів і підконтрольна виконанню окреслених завдань наукової роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (125 найменувань, з них 25 – іноземною мовою) та 7 додатків. Загальний обсяг роботи становить 202 сторінки. Дисертація містить 29 таблиць та 21 рисунок.

Достатньо суттєвим, на наш погляд, є вміння автора не лише логічно викладати та систематизувати дослідницький матеріал, але й чітко окреслювати категоріальний апарат, відповідність усіх його складових тематиці дисертаційної роботи (об'єкт, предмет, мета, завдання тощо).

У першому розділі «Гендерна вихованість особистості як предмет науково-педагогічних досліджень» проаналізовано теоретичні та методологічні основи гендерного виховання учнів в системі освіти, здійснено теоретичний аналіз основних понять гендерного виховання, а саме: «стать», «гендер», «гендерна соціалізація», «гендерна культура», «гендерні стереотипи», «гендерна роль», «гендерна ідентичність», «гендерна свідомість», що розкривають ключові аспекти ефективного розвитку майбутнього покоління у вивченні гендерних питань. Вказується на те, що «гендерний підхід» тісно пов'язаний з гендерним вихованням, оскільки показує основний шлях спрямування дій у цих процесах, а саме: врахування особливостей особистості, її інтересів та реалізації можливостей. Окремо проаналізовано особливості організації гендерного виховання в спеціальних

зкладах загальної середньої освіти для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, вказано на перелік недоліків в освітньому процесі, які негативно позначаються на ефективності гендерного виховання підлітків: відсутність чіткої структурованості у роботі педагогів, не врахування особливостей психофізичного розвитку учнів середнього шкільного віку, що призводить до негативних наслідків.

У другому розділі дослідження «Організаційно-педагогічні засади формування гендерної вихованості учнів з інтелектуальним» представлено авторську модель формування гендерної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями середнього шкільного віку, що розкриває специфіку організаційно-педагогічних умов, етапи реалізації, наукові принципи, методики педагогічного впливу; здійснено констатувальний етап експерименту, під час якого досліджено рівні сформованості гендерної вихованості у 118 учнів з порушеннями інтелектуального розвитку 6-10 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти. Проведено опитування батьків цих учнів, що підтвердило недостатній їхній вплив на формування гендерної вихованості своїх дітей. Автором також представлено корекційно-виховну методику, що включає систему практичних заходів виховного характеру з боку педагогічних працівників спеціальної школи, спрямованих на розуміння та заповнення прогалин у гендерних знаннях учнів. Дана методика влучно поєднує різні форми та методи формування в межах гурткової роботи та складових елементів навчальних предметів.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності методики формування гендерної вихованості учнів із порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку» представлено результати формувального етапу дослідження, що проводилося на основі розробленої авторської корекційно-виховної методики. Для отримання науково обґрунтованих результатів експериментальної перевірки результативності методики було використано такі види математичної статистики, як критерій Стюдента та Фішера. В ході обчислення встановлено,

що в експериментальній групі після застосування методики формування гендерної вихованості в учнів з інтелектуальними порушеннями середнього шкільного віку відбулися істотні зміни, що підтверджується статистичною значущістю. Було представлено методичні рекомендації суб'єктам освітнього процесу щодо формування гендерної вихованості означеної категорії учнів. Автором доведено, що за допомогою системної, цільової виховної роботи, удосконалення змісту предметів освітньої програми спеціальної школи можна підвищити рівень сформованості гендерної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями середнього шкільного віку; зроблено висновок про доцільність застосування методики формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку, що сприяє вирішенню поставлених завдань.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Результати перевірки дисертаційної роботи та публікацій свідчать, що ознак академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації не виявлено. Автор відповідно до вимог здійснює посилання на свої наукові публікації, публікації інших авторів, чинні документи та інші джерела. Порушення академічної доброчесності у рецензованій дисертаційній роботі відсутні.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 9 наукових працях: 1 розділ у монографії; 5 одноосібних статей, опубліковані у наукових фахових виданнях України, що включені до наукометричної бази Index Copernicus; публікації апробаційного характеру: 2 – матеріали конференцій, одні з яких у співавторстві; 1 стаття у науково-популярному виданні.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації. Результати наукового дослідження Анастасії Криворотько дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, а сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для теорії гендерного виховання учнів з особливими освітніми потребами, але поруч з цим, вважаємо за

необхідне висловити певні побажання, що виникли у процесі рецензування дисертації:

1. У першому розділі дослідження, п.1.3, необхідно було більше дати аналізу програмного забезпечення з корекційно-виховної роботи з учнями 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку (автори: А. Висоцька), практичних посібників, в яких розкриваються сучасні практики та технології формування статево-рольової поведінки у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в сучасному соціокультурному середовищі (автори розділів: А. Міненко, М. Мельниченко та ін.), що в свою чергу посилює б аналіз практики гендерного виховання старшокласників у спеціальних закладах загальної середньої освіти.
2. На нашу думку, обґрунтування методики формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку доцільно було б розмістити на початку III розділу, присвяченого формувальному етапу дослідження, що надало роботі чіткішої структурованості.
3. На наш погляд, методичні рекомендації для педагогів та батьків дітей з особливими освітніми варто було розширити та представити детальніше, що посилює б практичну спрямованість корекційно-виховної методики та сприяло успішній взаємодії усіх учасників освітнього процесу.
4. Робота написана грамотною науковою мовою, проте помітними є окремі помилкові слововживання, пунктуаційні та стилістичні огріхи, які безумовно не впливають на сутність та зміст дослідження.

Проте, зазначені зауваження та рекомендації не применшують наукову цінність отриманих результатів дослідження, а лише вказує на його оригінальність, широту та можливі перспективи.

Усе вище зазначене дає підстави для **висновку**, що дисертаційна робота Криворотько А.О. «Формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку» є завершеною, самостійною науковою працею, яка має новизну та практичне значення, що є

вагомим внеском у спеціальну освіту. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) і постановою КМ України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України № 341 від 21.03.2022 року), а її автор – Криворотько Анастасія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії PhD галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Рецензент:

доктор педагогічних наук,
завідувач відділу освіти дітей
з порушеннями інтелектуального розвитку
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Олена ЧЕБОТАРЬОВА

Чеботарьовой О.В.
ВЕРДЖУЮ
Анастасія Криворотько (Розв'язана О.В.)

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України